

УДК 015 (477) «1861/1917»: 001. 814

Ірина Лиханова,

канд. іст. наук, наук. співробітник

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК «КНИГА В УКРАЇНІ 1861–1917»:
МАТЕРІАЛИ ДО РЕПЕРТУАРУ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ
(Джерелознавчий аспект)**

За матеріалами картотеки відомого книгознавця С. Й. Петрова (1917–1974) Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського видає покажчик «Книга в Україні, 1861–1917: матеріали до репертуару української книги». У статті представлено бібліографічний огляд друкованих та електронних джерел, за якими здійснюється науково-бібліографічна редакція та доповнення картотеки виданнями, що вийшли друком українською та російською мовами протягом 1861–1917 рр. в сучасних кордонах України.

Ключові слова: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, національна бібліографія України, ретроспективна національна бібліографія, український бібліографічний репертуар, українське книгознавство.

З 1999 р. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) видає ретроспективний бібліографічний покажчик «Книга в Україні. 1861–1917: матеріали до репертуару української книги». Він включає бібліографічний опис видань, які були надруковані українською та російською мовами в межах сучасної території України з 1861 по 1917 р. Основу покажчика становлять матеріали картотеки, що була створена протягом 1971–1974 років під керівництвом відомого книгознавця С. Й. Петрова. Формуючи картотеку, укладачі вивчали різноманітні джерела: органи офіційної бібліографічної реєстрації Російської імперії, карткові та друковані каталоги бібліотек, бібліографічні покажчики тощо¹. У результаті такої копіткої праці з опрацювання різножанрових бібліографічних покажчиків картотека сягнула майже 80 000 записів.

Видання «Книга в Україні. 1861–1917» планувалося спочатку як публікація картотеки С. Й. Петрова, але з часом вийшло за означені рамки. У процесі подальшої роботи з'ясувалося, що картотека потребує доповнень. До неї не було включено релігійну літературу, недостатньо повно представлені україномовні видання тощо. Цілком зрозуміло, що без

цих та інших видань покажчик «Книга в Україні. 1861–1917» був би науково неповноцінним, не мав би науково-інформаційної цінності.

З метою зробити покажчик максимально повним колективом була проведена науково-пошукова робота з виявлення, аналізу та опрацюванню бібліографічних джерел, включаючи інформаційно-бібліографічні ресурси інтернету, котрі містять видання українською та російською мовою, видані протягом 1861–1917 років у державних кордонах сучасної України.

У зв'язку з цим згадується доповідь видатного українського бібліографа Ф. Максименка на нараді в Києві 21–22 грудня 1945 р. з приводу підготовки репертуару української книги 1789–1914 рр. двома академічними бібліотеками Києва і Львова під керівництвом Ю. Меженка. Невипадково Ф. Максименко зробив ґрунтовний аналіз бібліографічних джерел і закликав складати повну анотовану бібліографію української бібліографії [6].

Саме так над створенням українського бібліографічного репертуару і працюють сучасні бібліографи. Наприклад, одним із найважливіших завдань для наших львівських колег при підготовці бібліографії західноукраїнської та української еміграційної книги міжвоєнного періоду (1914–1939 рр.) було створення джерельної бази даних для максимально повного охоплення матеріалу [4]. «Міжнародний зведений каталог-репертуар україномовної книги 1798–1923 рр.», створений колективом відділу національної бібліографії НБУВ, ґрунтується на фундаментальній бібліографії другого ступеня, що була складена у процесі роботи над репертуаром [7]. Таким чином, одночасно з роботою зі створення репертуару національної книги другої половини ХІХ – початку ХХ ст. формується й бібліографія другого ступеня, що має самостійне наукове значення.

Отже, джерельна база покажчика «Книга в Україні. 1861–1917» включає різножанрові бібліографічні матеріали, як традиційні друковані так і електронні, що існують в Інтернет-середовищі, значного хронологічного періоду (друга половина ХІХ – початок ХХІ століття). Це універсальні бібліографічні покажчики та зведені каталоги, біобібліографічні, краєзнавчі, покажчики фондів галузевих бібліотек, прикнижна та пристатейна бібліографія, електронні каталоги провідних бібліотек України та Росії тощо. Аналіз основних джерел, за якими здійснюється науково-бібліографічна редакція та доповнення картотеки, подано в нашій попередній публікації [5], тому обмежимося лише переліком.

Бібліографію української книги за значні хронологічні періоди представляють покажчики М. Комарова та І. Левицького².

Літературу з українського фольклору представляє покажчик О. Андрієвського, створений за матеріалами покажчика Б. Д. Грінченка «Література українського фольклора» (Чернігів, 1901). Матеріал, зібраний Грінченком, О. Андрієвський значно доповнив, розширив хронологічні межі до 1916 р.³

Важливим джерелом були й друковані каталоги громадських, публічних, приватних бібліотек, бібліотек навчальних закладів, науково-просвітніх товариств тощо, масове видання яких розпочалося у другій половині XIX ст.⁴

Переглядалися також карткові каталоги провідних бібліотек – Центральної наукової бібліотеки Академії наук УРСР (НБУВ), Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника (Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника), Історичної бібліотеки УРСР (Державна історична бібліотека України), Республіканської бібліотеки ім. КПРС (Національна парламентська бібліотека України), Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна у Москві та Державної публічної бібліотеки ім. М. Є. Салтикова-Щедрина у Ленінграді (Російські Національна та Державна бібліотеки). Проте, фонди бібліотек, що відображають книги українською та російською мовами 1861–1917 рр., не є вичерпним джерелом. Багато книг на сьогодні втрачено і відомості про них можна знайти лише в бібліографічних джерелах.

Цінним джерелом для створення картотеки став і покажчик Ф. Максименка «Матеріали до краєзнавчої бібліографії України»⁵.

Російськомовні видання, що побачили світ в Україні протягом 1861–1917 рр., містить покажчик «Справочники по истории дореволюционной России», який теж став об'єктом уваги укладачів картотеки⁶.

Покажчик представляє матеріали з історії Росії з XV ст. до лютого революції 1917 р., що стосуються всієї території Російської імперії, за виключенням Фінляндії, Царства Польського та Карської області.

Книги до покажчика відбиралися за каталогами Державної бібліотеки СРСР ім. В. І. Леніна, Державної публічної бібліотеки ім. М. Є. Салтикова-Щедрина, Державної публічної історичної бібліотеки, Наукової бібліотеки Московського державного університету, Бібліотеки Академії наук РСРС, Бібліотеки Центрального історичного архіву Військово-Морського флоту. Всі книги переглянуто de visu (3979 позицій) [1; 2].

1978 р. покажчик було перевидано зі значними доповненнями та уточненнями⁷. Матеріали покажчика, як і у першому виданні, поділено на групи. Перша включає матеріали загальноросійського значення – енциклопедичні та біографічні словники, статистичні збірники, підготовлені Центральним статистичним комітетом та ін. Друга – міжвідомчі та відомчі довідкові видання, загальноросійські та місцеві адрес-календарі, відомчі та губернські пам'ятні книжки, списки членів різних відомств тощо. Третя – ювілейні видання з історії міністерств, різних установ і відомств, вищих і середніх навчальних закладів та інші видання, що висвітлюють діяльність тієї чи іншої установи або учбового закладу за значний період і містять довідкові відомості. Включено також і дослідницькі праці (монографії і статті), які містять довідкові матеріали, зокрема, статистичні дані, списки службових осіб тощо.

З метою виявлення пропущених і опублікованих у 1970–1977 рр. довідкових матеріалів укладачі переглянули каталоги бібліотек, що не вивчалися під час підготовки першого видання покажчика, зокрема, Наукової бібліотеки державного ермітажу, Бібліотеки Центрального історичного архіву та ін. Частина матеріалів для перевірки на повноту надсилалася до республіканських та обласних бібліотек. Покажчик було доповнено новими тематичними розділами.

На відміну від першого видання покажчика, якій містить тільки книги російською мовою, надруковані на території Росії, було включено і деякі довідники мовами народів СРСР та зарубіжні видання російською та іноземними мовами.

У такий спосіб число бібліографічних записів у другому виданні покажчика «Справочники по истории дореволюционной России» збільшилося на 1332.

Значна увага, в порівнянні з першим виданням, була приділена галузевим енциклопедичним довідникам, біографічним матеріалам, адміністративно-територіальним довідникам. Частина матеріалів розписана більш детально. Це стосується перш за все законодавчих матеріалів. Вперше в історичній бібліографії було розписано «Свод законов Российской империи» з усіма перевиданнями та продовженнями, також детально розписувалися й відомчі видання – «Свод военных постановлений», «Свод морских постановлений» тощо [3].

Видання за 1917 р. відбиралися до картотеки покажчика «Книга в Україні. 1861–1917» як із «Книжной летописи», так і із покажчиків,

виданих Книжковою палатою та провідними бібліотеками України⁸.

Картотека створювалася не лише за означеними джерелами. Укладачі також переглянули значну кількість каталогів книгарень, видавництва, матеріалів календарів, довідників тощо⁹. Переглядалися також і каталоги-прейскуранти букіністичних та антикварних книг¹⁰.

Звірка картотеки з електронними каталогами значно доповнила покажчик «Книга в Україні. 1861–1917» пропущеними виданнями. Йдеться, зокрема, про «Міжнародний зведений каталог-репертуар україномовної книги 1789–1923», «Зведений каталог російської книги XIX ст. (1826–1917)», сканований генеральний алфавітний каталог книг російською мовою (1725–1998) та електронний каталог продовжуваних видань російською, українською та білоруською мовами Російської національної бібліотеки, електронний каталог Російської державної бібліотеки¹¹.

Проводиться звірка картотеки і з друкованими покажчиками – універсальними бібліографічними покажчиками та зведеними каталогами, що включають україномовні та російськомовні книги означеного періоду, видані в державних межах України¹². Крім того, наш колектив упорядників користувався покажчиками фондів галузевих бібліотек¹³, видань культурно-просвітніх товариств, видавництва¹⁴.

Приділяється увага й звірці з біобібліографічними покажчиками видатних діячів науки, культури, освіти, які складають значну частину джерельної бази покажчика «Книга в Україні. 1861–1917». Звісно, обсяг статті не дозволяє подати повний перелік¹⁵.

Відомості про значний масив видань, видрукованих в Україні протягом 1861–1917 рр. містяться у краєзнавчих бібліографічних покажчиках¹⁶.

Варто згадати й джерела, що включають видання, які тривалий час перебували під контролем радянської цензури й були недоступні масовому читачеві¹⁷.

Прагнучи доповнити покажчик «Книга в Україні. 1861–1917» релігійними виданнями, укладачі ретельно переглянули каталоги бібліотек духовних учбових закладів, монастирів тощо¹⁸.

Вивчається прикнижна та пристатейна бібліографія, якщо вона включає книги, що досліджуються¹⁹.

Представлена бібліографія джерел, за якими створювалася картотека, здійснюється науково-бібліографічна редакція та доповнення пропущеними виданнями не є повною. Перелік бібліографічних джерел планується

подати як додаток по завершенні видання покажчика «Книга в Україні. 1861–1917».

Інформаційний ресурс «Книга в Україні. 1861–1917» містить два складники – універсальний ретроспективний бібліографічний покажчик та бібліографію другого ступеня. Отже, в цілому він буде служити надійним джерелом для пошуку інформації як для користувачів, так і для бібліотечних спеціалістів.

¹ Книжная летопись – М., 1907–1917 ; Книжный вестник. – Санкт-Петербург, 1861–1915 ; Список книг, вышедших в России. – Санкт-Петербург, 1884–1907 ; Указатель по делам печати. – Санкт-Петербург, 1872–1878.

² *Комаров М. Ф.* Бібліографічний покажчик видань творів Котляревського та писань про нього / М. Ф. Комаров // На вічну пам'ять Котляревському : літ. сб. – Київ, 1904. – С. 467–494 ; *Комаров М. Ф.* Бібліографічний покажчик нової української літератури (1798–1883) / М. Комаров // Рада : укр. альм. на 1883 рік. – Київ, 1883. – Ч. 1. – С. 397–459 ; *Комаров М. Ф.* До української драматургії : збірка до бібліогр. знахідку до історії української драми і театру за 1906–1912 рр. / М. Комаров. – Одеса, 1912. – 107 с. ; *Комаров М. Ф.* Покажчик нової української літератури (1798–1883) / зібрав М. Комаров. – Київ, 1883. – 74 с. ; *Комаров М. Ф.* Шевченко в литературе и искусстве : библиогр. указатель материалов для изучения жизни и произведений Т. Шевченко / М. Ф. Комаров. – Одесса, 1903. – 144 с. ; *Комаров М. Ф.* Українська драматургія : збірка бібліогр. знадобів до історії української драми і театру українського (1815–1906) / М. Ф. Комаров. – Одеса, 1906. – 231 с. ; *Гаврилов М.* Дополнения к «Покажчику нової української літератури» М. Комарова / М. Гаврилов // Киев. старина. – № 8. – С. 748–750 ; *Левицкий И. Е.* Галицко-русская библиография XIX-го столетия, дополненная русскими изданиями, вышедшими в Венгрии и Буковине (1801–1886). Т. 2. Хронологический список публикаций (1861–1886) / И. Е. Левицкий. – Львов, 1895. – 736 с. ; *Левицкий И. Е.* Українська бібліографія Австро-Угорщини за 1897–1900. Т. 1–3 / И. Е. Левицкий. – Львів, 1909 – 1911. – 3 кн.

³ *Андрієвський О.* Бібліографія літератури з українського фольклору. Т. 1 / О. Андрієвський. – Київ, 1930. – XXVII, 822 с.

⁴ Каталог библиотеки Императорского Новороссийского университета. Т. 1–3. – Одесса, 1878–1893. – 3 кн. ; Каталог Библиотеки Императорского общества истории и древностей. – Одесса: Тип. «Экономическая», 1893. – 81 с. ; Каталог библиотеки Н. И. Костомарова, пожертвованной в 1894 г. Императорскому Университету святого Владимира Алиной Леонтьевной Костомаровой. – Киев : Тип. Имп. Ун-та св. Владимира Акционер. О-ва Н. Т. Корчак-Новицкого, 1903. –

84 с. ; Каталог библиотеки Штаба Киевского военного округа : алф. указатель. – Киев, 1904. – 178 с. ; Каталог книг, поступивши в Библиотеку Императорского Университета св. Владимира в 1903–1909 г. – Киев : Тип. Ун-та св. Владимира, 1905–1914; Каталог книг, поступивший в студенческий отдел Библиотеки Императорского Университета св. Владимира в 1903–1908 г. – Киев : Тип. Ун-та св. Владимира, 1904–1909. ; Каталог книг фундаментальной библиотеки Императорской Александровской Киевской гимназии / сост. В. Ф. Субоч. – Киев, 1912. – 363 с. ; Каталог книжок українською мовою Харківської громадської бібліотеки : Укр. відділ ім. Тараса Шевченка. – Харків : Вид. Укр. коміс. Друк. С. А. Шмерковича, 1912. – 98 с. ; Систематический каталог частной библиотеки, принадлежащей проф. Университета святого Владимира И. А. Сикорскому. – Киев : Тип. Т-ва И. Н. Кушнерев и К, 1895. – 424 с.

⁵ *Максименко Ф.* Матеріали до краєзнавчої бібліографії України. 1848–1929: список бібліогр. праць, що стосуються до окремих місцевостей УРСР, Бессарабії, Дону і Криму / Ф. Максименко ; Всеукр. акад. наук. Всенародна б-ка України. – Київ, 1930. – XX, 264 с.

⁶ *Справочники по истории дореволюционной России : библиография / Гос. Б-ка СССР им. В. И. Ленина и др. ; науч. рук., ред. и вступ. ст. П. А. Зайончковского. – Москва : Книга, 1971. – 516 с.*

⁷ *Справочники по истории дореволюционной России : библиография / Гос. Б-ка СССР им. В. И. Ленина и др. ; науч. рук., ред. и вступ. ст. П. А. Зайончковского. – 2-е изд., пересмотр. и доп. – Москва : Книга, 1978. – 639 с.*

⁸ *Бібліографічний збірник, присвячений X річниці Жовтневої революції на Україні : бібліографія історії України, Росії та українського права, краєзнавства і етнології за 1917–1927 рр. – Харків : Держ. вид-во України, 1930. – 148 с. ; Західна Україна : матеріали до бібліографії : спис. літератури, опубліков. на терені УРСР. 1917–1929 / уклад. Ю. Никифорук. – Харків ; Київ : Пролетар, 1932. – 184 с. ; Каталог видань перших років радянської влади 1917–1922 рр., наявних у Державній історичній бібліотеці УРСР / уклад. Г. О. Оліфанова, Л. Горюлько. – Київ, 1970. – 71 с. ; Книги Української РСР. 1917–1923 : держ. ретросп. бібліогр. покажч. : у 7 т. / Кн. Палата УРСР. – Харків, 1959. – 1599 л. – Машинопис. ; Книги УРСР. 1917–1923 : кн. з архів. фонду ДПБ АН УРСР, які відсутні у рукописі Кн. палати УРСР. – Київ, 1963. – 106 л. ; Українська радянська культура за 40 років (1917–1957) : держ. ретросп. бібліогр. покажч. : у 2-х вип. / Кн. Палата УРСР. Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. : М. І. Багрич та ін. – Харків, 1957–1960. – 2 кн. ; Художня література, видана на Україні за 40 років (1917–1957) : держ. ретросп. бібліогр. покажч. : у 2 ч. / Уклад. : О. О. Майборода та ін. ; Кн. палата УРСР. – Харків, 1958–1960. – 2 кн.*

⁹ *Каталог важнейшим сочинениям по всем отраслям техники на русском, немецком, французском и английском языках, имеющихся в продаже в книжном магазине К. Л. Риккера, 1853–1903 гг. – Санкт-Петербург, 1903. – VIII, 640 с. ;*

Каталог книгарні Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. – Львів : Друкарня НТШ, 1906. – 37 с. ; Каталог книгарні Ставропільського Інституту. – Львів, 1905. – 28 с. ; Каталог книжного магазину «Нового времени» А. С. Суворина с алфавитным указателем. – Санкт-Петербург : Тип. А. С. Суворина, 1902. – 1012 с. ; Каталог книжного склада Черниговского губернского земства. – Чернигов, 1901. – 282 с. ; Каталог книжных магазинов Николая Яковлевича Оглоблина. – Киев, 1886. – 92 с. ; Каталог Южно-русского книгоиздательства Ф. А. Иогансона. – Киев, 1916. – 32 с.

¹⁰ *Научная литература, словари, справочники и энциклопедии : каталоги-прейскуранты на покупку и продажу букинист. и антиквар. книг / М-во культуры СССР. Всесоюз. Объединение кн. торговли ; сост. Н. Гушин и др. – Москва, 1961. – 286 с.*

¹¹ *Генеральный алфавитный каталог книг на русском языке (1725–1998) [Электронный ресурс] / РНБ. – <http://www.nlr.ru/poisk/index.html#8>. – Загл. с экрана ; Единый электронный каталог РГБ : [электронный ресурс] / РГБ. – <http://www.rsl.ru/ru/s9/s339>. – Загл. с экрана ; Каталог периодических и продолжающихся изданий на русском, украинском и белорусском языках (кроме газет) / РНБ. – http://www.nlr.ru/glin/Periodika_rus.php. – Загл. с экрана ; Міжнародний зведений каталог-репертуар україномовної книги 1789–1923 [електронний ресурс] : 25934 бібліограф. записи. – Режим доступу: локальний ресурс ; Електронний сводный каталог русской книги XIX века, [1826–1917 гг.] [Электронный ресурс] / РГБ, РНБ, ЗАО «Электронный архив». – <http://www.biblio.ru/svk/login.htm>. – Загл. с экрана.*

¹² *Джерела українознавства. Вип. 1–2 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. В. В. Грановський, Н. М. Погребецька, Л. М. Ковінченко ; наук. ред. В. Ю. Омельчук. – Київ, 1990–1998. – 2 кн. ; Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України. 1798–1923. Вип. 1–3 / Нац. Парламент. б-ка України ; уклад. : Р. С. Жданова та ін. ; наук. ред. В. Л. Еппель. – Київ, 1999–2003. – 3 кн. ; Книги українською мовою із фондів ХДНБ ім. В. Г. Короленка, відсутні з різних причин. 1798–1923 : друк. кат. / уклад. : Т. О. Сосновська та ін. – Харків, 1998. – 44 с. ; Книги українською мовою у фондах ХДНБ ім. Короленка. 1798–1923 : друк. кат. Вип. 1–5 / уклад. : Т. О. Сосновська. – Харків, 1995–1997. – 5 кн. ; Матеріали до книговидавничого репертуару Поділля (1852–1923) : бібліогр. посіб. / уклад. Т. Р. Соломонова ; Вінниц. Держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниц. обл. краєзн. музей. – Вінниця, 2006. – 352 с. ; Репертуар української книги 1798–1916 : матеріали до бібліографії : у 9 т. / НАН України. Львів. нац. наук. б-ка ім. В. Стефаніка ; упоряд. : Л. І. Ільницька, О. І. Хміль ; наук. ред. : Я. Р. Дашкевич. – Львів, 1995–2005. – 9 кн. ; Російськомовна книга у фондах Національної парламентської бібліотеки України. 1816–1923 : каталог / Нац. парламент. б-ка України. – Київ : Глобус, 1999. – 365 с. ; Список українознавчих видань, відсутніх у фондах ХДНБ*

ім. В. Г. Короленка : за результатами дослідж. «Українознавчий фонд : визначення та розкриття» / уклад. : І. В. Ганзя. – Харків, 2000. – 38 с. ; Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1798–1923 : бібліогр. покажч. Т. 1–3 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. : М. Д. Бойченко та ін. ; наук. ред. : В. Ю. Омельчук. – Київ, 2003. – 3 кн. ; Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939. Т. 1. 1914–1919 / Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника ; уклад. : Л. І. Ільницька (керівник проекту) та ін. ; відп. ред. : М. М. Романюк ; – Львів, 2010. – 472. ; Українська книга в іменних фондах Наукової бібліотеки Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова : бібліогр. покажч. / Одес. Держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. Наук. б-ка / упоряд. : Є. Савельєва та ін. ; ред. : М. Подрезова, В. Самодурова. – Одеса : АстроПринт, 1999. – 281 с. ; Українські продовжувані видання ХДНБ ім. В. Г. Короленка: друк. каталог / уклад. : Л. Ф. Бондаренко. – Харків, 2003. – 116 с.

¹³ Підручники і навчальні посібники з фондів Державної наукової педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського (1748–1917 рр.) для початкових та середніх навчальних закладів: каталог / АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Атіка, 2005. – 383 с. ; Раритетна сільськогосподарська книга фонду Фундаментальної Бібліотеки Одеського державного аграрного університету : покажч. літератури (1834–1918 рр.) / Одес. держ. аграр. ун-т. Фундамент. б-ка ; уклад. : Н. І. Мішина. – Одеса, 2005. – 14 с. ; Українська сільськогосподарська книга з фондів ЦНСГБ УААН. 1868–1917 / УААН. Цент. Наук. с.-г. б-ка ; уклад. : В. А. Вергунов та ін. – Київ, 2002–2003.

¹⁴ Видавництво «Mathesis» (1904–1925) : матеріали до історії та каталог книг / М-во культури і мистецтв України. Одеська держ. наук. б-ка ім. М. Горького ; авт.-упоряд. : І. Є. Рікун. – Київ : Кн. палата України, 2002. – 60 с. ; Видання «Просвіт» Галичини : кн. та аркушева продукція. 1868–1938 : бібліогр. покажч. / Нац. парламент б-ка України ; уклад. : С. Зворський. – Київ : Абрис : 1996. – 248 с. ; Видання «Просвіт» Наддніпрянської України. 1906–1922 : бібліогр. покажч. / Нац. парламент б-ка України ; уклад. : С. Зворський. – Київ : Глобус, 1999. – 133 с. ; Спектор У. М. Южно-русское книгоиздательство Ф. А. Иогансона : ист.-краевед. очерк, библиогр. указатель миниатюр. изд., каталоги изд., книготорг. и проспекты / У. М. Спектор. – Санкт-Петербург, 1992. – 240 с. : ил. ; Товариство «Просвіта» у Львові : покажч. видань. 1868–1939 / НАН України. Львів наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Львів, 1999. – 580 с.

¹⁵ А. Ю. Кримський : бібліогр. покажч. (1889–1971) / Акад. наук УРСР. ЦНБ. – Київ : Наук. думка, 1872. – 168 с. ; Антін Крушельницькій – письменник, публіцист, педагог : матеріали до бібліогр. та епістоляр. спадщини / Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника ; уклад. : О. В. Комчалаба; авт. передм. : М. І. Гнатюк. – Львів, 2002. – 296 с. ; Библиография М. Е. Салтыкова-Щедрина. Т. 1 / Гос. публич. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина ; сост. : М. М. Добровольский и В. М. Лавров;

под ред. Б. Я. Бухштаба. – Ленинград, 1949. – 186 с. ; Библиография произведений А. С. Пушкина и литературы о нем. 1886–1899 / АН ССР. Ин-т рус. лит. Пушкинский дом ; сост. : П. Н. Берков и В. М. Лавров. – Москва ; Ленинград : Узд-во АН ССР, 1949. – 996 с. ; Бібліографічний покажчик творів Миколи Івановича Костомарова / НАН України. Ін-т історії України ; упоряд. : О. Т. Гончар, Г. В. Геращенко. – Київ, 2003. – 195 с. ; Бібліографія праць П. О. Куліша та писань про нього / Всеукраїнська академія наук. Бібліогр. коміс. ; уклад. : Є. Кирилук. – Київ, 1929. – 120 с. – (Українська бібліографія; вип. 2) ; Григорій Сковорода : бібліографія / М-во вищ. і серед. освіти УРСР. Держ. ун-т ім. О. М. Горького. Центр. наук. б-ка ; уклад. : Є. С. Беркович та ін. – 2-е вид., випр. – Харків : Вид-во Харків. ун-та, 1972. – 204 с. ; Євген Оскарович Патон 1870–1953 : бібліогр. покажч. / АН УРСР. Цент. наук. б-ка ; уклад. : А. Д. Ульянова. – Київ : Наук. думка, 1965. – 70 с. ; Іван Петрович Крип'якевич : бібліогр. покажч. / АН УРСР. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника ; склав. О. Д. Кізлик. – Львів, 1966. – 80 с. ; Іларіон Семенович Свенціцький (до 120-річчя від дня народження) / М-во освіти України. Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1996. – 62 с. : портр. ; Микола Іванович Костомаров (1817–1885) : матеріали до бібліогр. / НАН України. Ін-т історії України та ін. ; упоряд. : О. Т. Гончар, Г. В. Пасеченко. – Чернігів : Северянська думка, 2002. – 123 с. ; Микола Федорович Сумцов (1854–1922) : бібліогр. покажч. / М-во культури і мистецтв України. Ін-т історії НАН України. Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. : Н. І. Полянська та ін. ; наук. ред. : Ю. З. Данилюк, В. Фрадкін. – Київ : Рідний край, 1999. – 240 с. ; Михайло Драгоманов : Бібліографія (1861–2011) / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Наук. б-ка ім. М. Максимовича ; упоряд. : В. А. Короткий (кер. авт. кол.) та ін. ; редкол. : Гриценко І. С. (голова) та ін. – Дрогобич : Коло, 2011. – 740 с. ; Михайло Павлик : бібліогр. покажч. / Акад. наук. УРСР. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника ; уклад. : В. Т. Полек. – Львів, 1986. – 208 с. ; Олександр Олександрович Русов (1847–1915) : бібліогр. покажч. / Чернігів. держ. обл. універсальна наук. б-ка ім. В. Г. Короленка та ін. ; уклад. та авт. вступ. ст. О. Я. Ряхно. – Чернігів, 2004. – 116 с. – (Історики та краєзнавці Чернігівщини ; вип. 2) ; *Пеленський Є. Ю.* Богдан Лепкий, 1872–1914 : творчий шлях, бібліогр. творів / Є. Ю. Пеленський. – Краків ; Львів : Укр. вид-во, 1943. – 56 с. ; Повна бібліографія праць Івана Огієнка / уклад. : В. Мацько. – Хмельницький : Просвіта, 1998. – 31 с. ; Слабченко Михайло Єлисейович (1882–1952) : біобібліогр. до 120-річчя з дня народження та 50-ліття смерті (1882–1952–2002) / М-во внутрішніх справ України. Юридична акад. ; уклад. : В. Заруба. – Дніпропетровськ, 2003. – 59 с. – (Бібліографія визначних учених-юристів України ; вип. 1) ; Софія Русова – педагог, державний діяч, просвітителю : до 155-річчя від дня народження : бібліогр. покажч. / Держ. наук. пед. б-ка України. ім. В. О. Сухомлинського. Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя ; упоряд. : А. М. Доркену та ін. ; наук. ред. : П. І. Рогова, А. М. Доркену ; авт. вступ. ст. Є. І. Коваленко. – Київ : Вид-во Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя, 2010.

– 175 с. – (Видатні педагоги світу; вип. 6); *Тарнавський В. Г. Ф.* Квітка-Основ'яненко: бібліогр. розвідка з нагоди 150-х роковин народження письменника (1778–1928) / В. Тарнавський. – Київ, 1929. – 354 с.; *Тіменик З.* Іван Огієнко (митрополит Іларіон) 1882–1972: життєписно-бібліогр. нарис / З. Тіменик; Наук. Т-во ім. Шевченка. – Львів, 1997. – 228 с. – (Визначні діячі НТШ; № 6); Puschkiniana, 1911–1917 / АН ССР. Ін-т лит.; сост.: А. Г. Фомин. – Москва; Ленинград: Изд-во АН ССР, 1937. – 539 с.; Тарас Григорьевич Шевченко: бібліографія видань творів, 1840–2014 / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського; редкол.: О. С. Онищенко (голова), В. І. Попик (заст. голови) та ін.; авткол.: В. Ю. Омельчук та ін. – Київ, 2014. – 546 с.; *Языков Д.* Библиографический указатель к печатным трудам Н. И. Сторожено / Д. Языков // Под знаменем науки: юбилейный сб. в честь Николая Ильича Сторожено, изд. его учениками и почитателями. – Москва: Типо-литогр. А. В. Васильева и К, 1902. – С. XXX–XXXV.

¹⁶ Історія Харківського університету (1804–2007): систематич. бібліогр. покажч. : у 3-х ч. / М-во освіти і науки України. Харків. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Центр. наук. б-ка; уклад.: М. Г. Швабл та ін. – Харків, 2007. – 770 с.; Місто Ніжин з найдавніших часів до 1917 року: бібліогр. покажч. / Ніжин. держ. пед. ун-т; уклад.: Л. Гранатович. – Ніжин, 2000. – 228 с.; *Непомнящий А. А.* Историческое краеведение в Крыму (2 пол. XIX – нач. XX веков): библиогр. указатель / А. А. Непомнящий; М-во образования Украины. Симферопол. гос. ун-т. – Симферополь, 1995. – 63 с.; Пам'ятні книжки Херсонської губернії: бібліогр. огляд і покажчик змісту / Херсон. обл. універсальна наук. б-ка ім. Олесь Гончара; уклад.: О. В. Лянсберг. – Херсон, 2004. – 44 с.; Причерноморські немці в житті і діяльності г. Одеси і регіона. 1803–2003: библиогр. указатель / Одес. гос. ун-т ім. І. І. Мечникова. Науч. б-ка; сост.: В. Самодурова, А. Айсфельд, Н. Шевчук; науч. ред. і авт. вступ. ст.: А. Айсфельд, Н. Шевчук. – Одеса: Астропринт, 2003. – 312 с.

¹⁷ Маловідомі та позабуті книги України Вип. 1. Російськомовні видання. 1917–1938: бібліогр. покажч. / Київ. держ. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики; уклад.: Б. І. Черняков. – Київ, 1998. – 40 с.; Спецфонд Книжкової палати України (1917–1921 рр.): бібліогр. покажч. / Кн. Палата України; уклад.: О. Федотова та ін. – Київ: Кн. палата України, 2003. – 359 с.; Спецфонд Книжкової палати України (1917–1921 рр.): додат. вип. / Кн. Палата України; уклад.: О. Федотова та ін. – Київ: Кн. палата України, 2003. – 59 с.

¹⁸ Історія Харківської єпархії: (до 200-річчя заснування): бібліогр. покажч. / М-во культури і мистецтв України. Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. Харків. єпархія укр. православ. церкви; уклад. Н. І. Полянська, В. О. Ярошик. – Харків: Бізнесінформ, 1999. – 332 с.; *Бочковська В. Г.* Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII–XX ст. з колекції Музею книги і друкарства України / В. Г. Бочковська, Л. В. Хауха, В. А. Адамович. – Київ:

Видавн. д-м Києво-Могилянська академія, 2008. – 360 с.: іл.; Каталог книг бібліотеки Києво-Печерської лаври. Т. 1–2. – Київ: тип. Києво-Печер. лаври., 1908–1912. – 2 кн.; *Патрило І. І.* Джерела і бібліографія історії Української церкви / І. І. Патрило. – Рим, 1975. – 376 с. – (Записки Чина св. Василя Великого; т. 33); *Патрило І. І.* Джерела і бібліографія історії Української церкви / І. І. Патрило. – Рим, 1979. – С. 406–487. – Відб. із: Зап. Чина св. Василя Великого. – 1979. – Т. 10; *Раздорский А. И.* Справочные издания епархий русской православной церкви. 1861–1915: сводный каталог и указатель содержания / А. И. Раздорский; Рос. Нац. б-ка. – Санкт-Петербург, 2002. – 568 с.; Систематический каталог книг библиотеки высокопреосвященного Флавиана, митрополита Киевского и Галицкого. – Киев: Тип. Киево-Печер. Лавры, 1910. – 678 с.; Систематический каталог книг библиотеки Киевской духовной академии. Т. 1–4. – Киев: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1892. – 4 кн.; Систематический каталог книг на славянском и русском языках фундаментальной библиотеки Вольнской духовной семинарии / сост. И. Тихомиров. – Почаев: Тип. Почаево-Успен. Лавры, 1889. – 394 с.; Церква на Херсонщині: наук.-допоміж. бібліогр. покажч. / Обл. універсальна наук. б-ка ім. Олесь Гончара. – Херсон, 2003. – 146 с.

¹⁹ *Авдеева Л. Р.* Русские мыслители Ап. А. Григорьев, Н. Я. Данилевский, Н. Н. Страхов: философия культуры второй половины XIX в. / Л. Р. Авдеева. – Москва: Изд-во Москов. ун-та, 1992. – 198 с.; *Бакун Д. Н.* Развитие библиографии исторических источников в России (XVIII – начало XX в.) / Д. Н. Бакун. – Москва: Издательский дом «Парад», 2006. – 560 с.; *Блажейовський Д.* Ієрархія Київської церкви (861–1996) / Д. Блажейовський. – Львів: Каменяр, 1996. – 567 с.; *Водотика С. Г.* Академік Михайло Єлісейович Слабченко: нарис життя і творчості / С. Г. Водотика; М-во внутрішніх справ України. Запоріж. юрид. ін-т. НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ; Херсон, 1998. – 156 с.; *Даниленко В. М.* Академік Степан Смаль-Стоцький: життя і діяльність / В. М. Даниленко, О. В. Добржанський; НАН України. Ін-т історії України. Наук.-дослід. центр буковинознавства. Чернівець. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. Ін-т біогр. дослід. ЦНБ ім. В. І. Вернадського. Фонд розвитку іст. дослід. Дослід. центр історії укр. преси. – Київ; Чернівці, 1996. – 207 с.; *Дениско Л.* Бібліотека Київської духовної академії (1819–1919) / Л. Дениско; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2006. – 224 с.; *Заруба В.* Історик держави і права України академік М. Є. Слабченко (1882–1952): монографія / В. Заруба. – Дніпропетровськ: ПП «ЛіраЛТД», 2004. – 456 с.: іл.; Іван Омелянович Левицький: зб. наук. пр. / НАН України. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. Наук. Т-во ім. Шевченка. Коміс. з книгознавства та бібліографії. – Львів, 2002. – 204 с.: іл.; *Корнейчик І. І.* Історія української бібліографії: дожовтневий період / І. І. Корнейчик. – Харків, 1971. – 374 с.; *Корнейчик І. І.* «Краєведческая библиография на Украине»: конспект лекций по курсу «Краєведческая библиография»

для студентів ХГБІ : развитие краевед. библиографии на Украине в дореф. время / И. И. Корнейчик ; Харьков. библ. ин-т. – Харків, 1964. – 55 с. ; *Лазеба Є. М.* Українська в російській дореволюційній бібліографії / Є. М. Лазеба // Бібліотекознавство й бібліографія на службі науки : зб. наук. пр. – Київ : Наук. думка, 1979. – С. 160–182. ; *Ляхоцький В.* Просвітитель : видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / В. Ляхоцький. – Київ : Вид-во Олени Теліги, 2000. – 528 с. ; *Малинова Г. Л. О. О.* Рябінін-Скляревський : матеріали до біографії / Г. Л. Малинова, І. В. Сапожников. – Одеса, К. : «Елто-2»–«Гратек», 2000. – 222 с. ; *Менжулин В. И.* Другой Сикорский : неудобные страницы истории психиатрии / В. И. Менжулин. – Киев : Сфера, 2004. – 490 с. ; *Мяскова Т.* Бібліотека імператорського університету св. Володимира : з історії комплектування (1834–1927 рр.) / Т. Мяскова ; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2005. – 184 с. ; *Непомнящий А. А.* Записки путешественников и путеводители в развитии исторического краеведения Крыма / А. А. Непомнящий ; НАН Украины. Ин-т укр. археографии и источниковедения им. М. С. Грушевского. – Киев, 1999. – 212 с. – (Научно-справочные издания по истории Украины; вып. 46) ; *Непомнящий А. А.* Историчне кримознавство (кінець XVIII – початок XX століття) : бібліогр. дослідження / А. А. Непомнящий. – Сімферополь : Бизнес-информ, 2003. – 456 с. ; *Непомнящий А. А.* Музейное дело в Крыму и его стратегии (XIX – начало XX века) : библиогр. исслед. / А. А. Непомнящий. – Симферополь, 2003. – 360 с. ; *Оноприенко В. И.* Евгений Оскарович Патон / В. И. Оноприенко, Л. Д. Кистерская. – Киев : Наук. думка, 1988. – 240 с.

Список використаних джерел

1. *Главатских Г. А.* Справочники придумал я... / Г. А. Главатских // Петр Андреевич Зайончковский : сб. ст. и воспоминаний к столетию историка. – Москва, 2008. – С. 813–821.
2. *Зайончковский П. А.* Предисловие / П. А. Зайончковский // Справочники по истории дореволюционной России : библиография. – Москва : Книга, 1971. – С. 3–11.
3. *Зайончковский П. А.* Предисловие / П. А. Зайончковский // Справочники по истории дореволюционной России : библиография. – Москва : Книга, 1978. – С. 3–6.
4. *Льницька Л.* Бібліографія західноукраїнської та української еміграційної книги міжвоєнного періоду (1914–1939) : засади створення / Л. Льницька // Зап. Львів. нац. наук. б-ки ім. В. Стефаніка. – 2005. – № 13. – С. 39–51.
5. *Лиханова І.* Джерельна база ретроспективного покажчика «Книга в Україні. 1861–1917 : матеріали до репертуару української книги» / Ірина Лиханова // Бібл. вісн. – 2011. – № 3. – С. 19–26.
6. *Максименко Ф. П.* Бібліографія української бібліографії / Ф. П. Максименко // На шляху до створення репертуару української книжки : Протокол

наради, присвяченої складанню «Бібліографії української книги 1798–1914 рр.», яка відбулася в бібліотеці АН УРСР 1–22 грудня 1945 р. / відп. ред. : Я. Р. Дашкевич ; приміт. : Л. І. Льницька. – Львів, 1991. – С. 9–28.

7. *Омельчук В.* Національна бібліографія України – пріоритетний напрям наукової діяльності Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського / В. Омельчук, Д. Устиновський // Бібл. вісн. – 2011. – № 2. – С. 3–7.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2016 р.

UDC 015 (477) «1861/1917»: 001. 814

Iryna Lykhanova,

Ph. D., Scientific Associate, Vernadsky National Library of Ukraine

Bibliographic Index «Book in Ukraine in 1861–1917»:

materials for the repertoire of Ukrainian book (Aspect of sources study)

Grounding on materials of the well-known bibliologist S.Y. Petrov (1917–1974), the Vernadsky National Library of Ukraine issues bibliographic index «Book in Ukraine in 1861–1917: materials for the repertoire of Ukrainian book». In the article there is presented an overview of the information sources, being used for the scientific and bibliographic editing and supplement of card filing with editions, published in Ukrainian and Russian languages during 1861–1917 yy within present borders of Ukraine. Sources base of the index includes traditional printed and electronic information resources of the late nineteenth – early XXI century. Attention is also paid to the databases «International catalogue repertoire of Ukrainian book in 1798–1923 yy», «Catalog of Russian book of the XIX century (1826–1917)» and others.

It is noted that while creating the repertoire of national books of the late nineteenth – early twentieth century, it's been created second degree bibliography, having an independent scientific value.

Keywords: Vernadsky National Library of Ukraine, National Bibliography of Ukraine, retrospective national bibliography, Ukrainian bibliographical repertoire, Ukrainian bibliography.

УДК 015(477) «1861/1917»: 001. 814

Ирина Лиханова,

канд. ист. наук,

науч. сотрудник Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

**Библиографический указатель «Книга в Украине 1861–1917»:
источниковедческий аспект**

По материалам картотеки известного книговеда С. О. Петрова (1917–1974) Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского издает ретроспективный библиографический указатель «Книга в Украине, 1861–1917: материалы к репертуару украинской книги».

Источниковедческая база указателя включает печатные и электронные информационные ресурсы значительного хронологического периода (вторая половина XIX – начало XXI ст.). В статье представлен обзор библиографических источников, которые содержат сведения об изданиях на украинском и русском языках, опубликованных с 1861 по 1917 год в современных границах Украины. Особое внимание уделено базам данных – «Международный сводный каталог-репертуар украиноязычной книги 1798–1923 гг.», «Каталог русской книги XIX в. (1826–1917)» и др.

Подчеркивается, что одновременно с созданием репертуара национальной книги второй половины XIX – начала XX ст. формируется и библиография второй степени, которая имеет самостоятельное научное значение.

Ключевые слова: Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского, национальная библиография Украины, ретроспективная национальная библиография, украинский библиографический репертуар, украинское книговедение.

УДК 016 : 821.161.2“19/21” Шевченко Т. Г.

Лариса Новосьолова,

наук. співробітник Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

Світлана Дзюбич,

мол. наук. співробітник Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

МЕТАБІБЛІОГРАФІЯ ШЕВЧЕНКІАНИ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XXI ст.): СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто стан та особливості розвитку метабібліографії Т. Г. Шевченка кінця XIX – початку XXI ст. Проаналізовано структуру і зміст основних бібліографічних посібників, що відображають бібліографічну шевченкіану та висвітлено питання формування бази даних «Метабібліографія Т. Г. Шевченка» Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського.

Ключові слова: метабібліографія, бібліографія бібліографії, бібліографічні посібники, Т. Г. Шевченко, бібліографічна шевченкіана.

Метабібліографія або бібліографія другого ступеня є особливим видом бібліографії, що інформує про бібліографічну продукцію. У її межах обліковуються бібліографічні посібники усіх видів та типів і створюються покажчики (списки, огляди) бібліографічних посібників. Основне призначення бібліографії бібліографії – узагальнювати та оцінювати результати бібліографічної діяльності, що є умовою ефективного використання інформаційно-бібліографічних ресурсів бібліотек.

Актуальність теми дослідження зумовлюється значенням творчості Т. Г. Шевченка для розвитку історико-літературного та ідейно-естетичного процесів в Україні другої половини XIX ст., а також відсутністю в сучасному бібліографознавстві цілісного аналізу бібліографічної спадщини з вивчення життя та творчості Т. Г. Шевченка.

Мета статті – показати картину історичного розвитку та сучасного стану бібліографії шевченківської бібліографії, простежити шлях її становлення, проаналізувати доробок бібліографів України в галузі літературознавчої бібліографії, що формує надійну бібліографічну основу наукового вивчення творчості Т. Г. Шевченка.